

17.11.2016

Dnro 3491/4/15

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Håkan Stoor

POTILAAN OIKEUS YKSITYISYYTEEN POTILASTIETOJEN KATSELUSSA

1

KANTELU

A (jälj. kantelija) arvosteli kirjeessään - - - B:n sairaanhoitopiirin (jälj. sairaanhoitopiiri) - - - sairaaloiden menettelyä.

Kantelijan mielestä C:n sairaalan hoitohenkilökunta on loukannut hänen yksityisyyttään katselemalla hänen potilastietojaan laajemmin kuin heidän työtehtävänsä olisivat edellyttäneet ja merkinneet hänen potilaskertomukseensa vanhoja, hoidon kannalta epäolennaisia tietoja. Lisäksi hän katsoo, että hänen tekemiään tietojen luovutuskieltoja ei ole noudatettu (asia 3491/4/15).

- - -

3

RATKAISU

3.1

C:n sairaalaa koskeva kantelun pääkohdat

Kantelija kertoo, että hän oli - - - hoidettavana C:n sairaalassa liikenneonnettomuudessa saamansa säärimurtuman takia. Lokitiedoista käy ilmi, että hänen potilaskertomukseensa kuuluvia psykiatrian (PSY) ja naistentautien (GYN) sivuja on katsellut yhteensä 35 henkilöä, heidän joukossaan hoitajia, lääkäreitä, sosiaalityöntekijä ja fysioterapeutti. Psykiatrian sivuja oli katsellut 30 henkilöä ja naistentautien sivuja 5 henkilöä.

- - -

Kantelija pyysi oikeusasiamiestä selvittämään:

- Onko psykiatrian ja gynekologian tietoja käsitelty lainvastaisesti (sivujen katselu, virheelliset kirjaukset ja luovutus sivulliselle ilman kantelijan suostumusta),
- Onko psykiatrian sivujen suojaus asianmukaista, kun tiedot aukeavat tietokoneen painalluksella. Sivujen ei pitäisi lainkaan aueta hoitajille, sosiaalityöntekijöille ja fysioterapeuteille.
- Onko kantelijalla oikeus rahalliseen hyvitykseen yksityisyytensä loukkauksen perusteella.

3.2

Tietojen katselusta saatu selvitys

Kantelun liitteenä oli - - - päivätty käyttölokiraportti. Sen mukaan kantelijan psykiatrian tietoja olivat - - - välisenä aikana katselleet kuusi lääkäriä, neljä sihteeriä, kahdeksantoista hoitajaa, yksi erityistyöntekijä ja kaksi sosiaalityöntekijää. Naistentautien tietoja olivat katselleet neljä hoitajaa ja yksi erityistyöntekijä (fysioterapeutti). Asiakirjoissa on myös kantelijan - - - sairaanhoitopiirille tekemä selvityspyyntö jonka tiedot poikkeavat jonkin verran edellä mainitusta.

Lausunto- ja selvityspyynnössäni pyysin vastausta seuraaviin kysymyksiin, jotka on numeroitu 1–3. Sairaanhoidopiirin selvitystä ja kantelijan vastinetta selostetaan tarpeellisilta osin kunkin kysymyksen jälkeen.

1. Mihin tarkoitukseen kyseessä olevia erikoisalatietoja on tarvittu kantelijan hoidossa?

Hallintoylilääkäriin mukaan erikoissairaanhoidon hoitojakson aikana hoitoon osallistuu tyypillisesti monta henkilöä. Kantelijan hoitoon osallistuneiden henkilöiden määrä (35) on varsin tyyppillinen operatiivista hoitoa vaativassa hoidossa.

2. Miksi potilaskertomukseen on ollut tarpeellista sisällyttää psykiatrian ja naistentautien erikoisalatietoja.

Selvityspyynnössä pyydettiin ottamaan huomioon mainittujen tietojen arkaluonteisuus ja tapahtumista kulunut aika. - - -

- - -

Hallintoylilääkäri D:n mukaan sekä psykiatrian erikoisalalan tiedot (kun potilaalla oli käytössään keskushermostoon vaikuttavia lääkkeitä ja kun hän oli ajoittain sekava) että naistentautien erikoisalalan tiedot (kun potilaan leikkaushoidon tarvetta arvioitiin) olivat tarpeellisia potilaan hoidon (mm. anestesian toteutustavan) kannalta.

- - -

3. Millä tavalla psykiatrian erikoisalalan erityistä suojausta edellyttävien tietojen luvaton käyttö pyritään estämään sairaanhoidopiirin sairaaloissa?

Hallintoylilääkäriin lausunnon mukaan psykiatrian erikoisalalan hoitokertomustietoihin pääsevät psykiatrian erikoisalalan työntekijöiden lisäksi sairaanhoidopiirin lääkärit. Muu hoitohenkilökunta pääsee hoitoyhteenvetoon tietoihin ja lääkitystietoihin, jotka ovat hoidon toteuttamisessa aina tarpeellisia tietoja. Potilastietojärjestelmä huomauttaa tietoja avaavaa psykiatrian erikoisalalan tietojen erityissuojauksesta ja pyytää varmistamaan, että tietoja tarvitaan potilaan hoitoa varten. Tietojen avaamisesta jää merkintä tietojärjestelmän lokitietoihin. Tietosuojavaltuutettu on pitänyt suojauksia riittävänä. Terveystieteiden toiminnan ja potilasturvallisuuden kannalta on tärkeää, että kaikki potilastiedot ovat käytettävissä mm. päivystyksellisissä tilanteissa (josta myös kantelijan tapauksessa oli kyse).

3.3

Tietojen katselun arviointi

3.3.1

Oikeusohjeet

Lainsäädäntö

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Henkilötietolain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on toteuttaa yksityiselämän suojaa ja muita yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä. Lain 6 ja 7 §:n mukaan henkilötietoja saa käyttää ja muutoin käsitellä vain tavalla, joka ei ole yhteensopimaton

henkilörekisterille määritellyn henkilötietojen käsittelyn tarkoituksen kanssa. Arkaluonteisten henkilötietojen käsittely on lain 11 §:n mukaan kielletty, mutta sanottu kielto ei lain 12 §:n 1 momentin 10 kohdan mukaan estä terveydenhuollon toimintayksikköä tai terveydenhuollon ammattihenkilöä käsittelemästä näiden tässä toiminnassa saamia tietoja rekisteröidyn terveydentilasta, sairaudesta tai vammaisuudesta tai häneen kohdistetuista hoitotoimenpiteistä taikka muita rekisteröidyn hoidon kannalta välttämättömiä tietoja.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (potilaslaki) 13 §:n 1 momentin mukaan potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassapidettäviä. Näitä tietoja ei saa pykälän 2 momentin mukaan antaa ilman potilaan kirjallista suostumusta sivulliselle, jolla potilaslaissa tarkoitetaan muuta kuin asianomaisessa toimintayksikössä tai sen toimeksiannosta potilaan hoitoon tai siihen liittyviin tehtäviin osallistuvaa henkilöä. Lisäksi potilaslain 3 §:n 2 momentissa säädetään, että potilaan hoito on järjestettävä siten, että hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Lain 6 §:n 1 momentin mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan.

Potilasasiakirjojen laatisesta ja säilyttämisestä on annettu sosiaali- ja terveysministeriön asetus (298/2009, potilasasiakirja-asetus). Sen 4 §:n 1 momentin mukaan potilaan hoitoon tai siihen liittyviin tehtäviin osallistuvat saavat käsitellä potilasasiakirjoja vain siinä laajuudessa kuin heidän työtehtävänsä ja vastuunsa sitä edellyttävät. Terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevien käyttöoikeudet potilasasiakirjoihin sisältyviin tietoihin tulee määritellä yksityiskohtaisesti. Säännöksen 3 momentin mukaan psykiatrian sekä perinnöllisyyslääketieteen päivittäis- ja yhteenvetomerkinnät tulee suojata sähköisessä potilaskertomuksessa erillisellä vahvistuspyynnöllä muiden kuin näiden erikoisalojen palvelutapahtumissa tai palvelukokonaisuuksissa. Suojausvaatimus ei kuitenkaan koske näihin tietoihin mahdollisesti sisältyviä lääkitystietoja ja kriittisiä riskitietoja.

Korkein oikeus

Korkein oikeus on ennakkopäätöksessään KKO 2014:86 käsitellyt hoitohenkilökunnan oikeutta katsella potilasrekisterissä olevia tietoja. Päätöksessään korkein oikeus totesi muun muassa seuraavaa:

Potilastietojen käsittely terveydenhuollon toimintayksikössä edellyttää terveydenhuollon ammattihenkilöltä kuten lääkäriltä, että hän osallistuu kyseisen potilaan hoitoon tai siihen liittyviin muihin tehtäviin. Tämän edellytyksen täytyessä hän saa käsitellä potilasasiakirjoja vain siihen tarkoitukseen, johon potilastietoja on kerätty, ja vain siinä laajuudessa kuin hänen tehtävänsä ja vastuunsa terveydenhuollon toimintayksikössä sitä edellyttävät. Potilaan oikeus yksityisyyteen on viime kädessä perustuslaissa turvattu perusoikeus, jota potilaan hoidossa on kunnioitettava (tuomion kohta 10).

Potilastietojen käsittelyä voimakkaasti rajoittava tulkinta ei [kuitenkaan] ole ongelmaton potilaan hyvän hoidon ja potilasturvallisuuden kannalta (tuomion kohta 19).

Potilastietojen käyttöoikeus on aina harkittava tapauskohtaisesti huomioon ottaen potilaan oikeus yksityisyyteen (tuomion kohta 24).

Psykiatrisessa hoidossa käsitellään yleensä poikkeuksellisen arkaluontoisia potilastietoja, mistä johtuen yksityisyyden suoja koskevat normit saavat erityistä painoa tällä alalla (tuomion kohta 27).

3.3.2

Kannanotto

Selvityksen perusteella on selvää, että kaikki kantelijan tietoja katselleet terveydenhuollon ammattihenkilöt ja muut työntekijät ovat osallistuneet hänen hoitoonsa tai hoitoon liittyviin tehtäviin. He eivät siis ole olleet kantelijaan nähden sivullisia potilaslain tarkoittamassa mielessä. Tämän vuoksi heillä on ollut oikeus käsitellä kantelijan potilastietoja tehtäviensä edellyttämässä laajuudessa ilman potilaan erikseen antamaa suostumusta. Potilas ei myöskään voi kieltää tietojensa käyttöä toimintayksikön sisällä, mikä tässä tapauksessa tarkoittaa sairaanhoitopiirin kuntayhtymää.

Nähdäkseni terveydenhuollon ammattihenkilöillä on oltava harkintavaltaa sen suhteen, mitä tietoja he pitävät tarpeellisina kussakin hoitotilanteessa. Tietojen käsittelylle asetettavat liian tiukan rajoitukset voivat olla ongelmallisia potilasturvallisuuden kannalta.

Toisaalta potilaan oikeus yksityisyyteen on perustuslaissa turvattu perusoikeus, jota on kunnioitettava. Tämä näkökohta koskee erityisesti psykiatrisessa hoidossa tehtyjä merkintöjä, jotka myös lainsäädännössä on asetettu erityisasemaan (edellä potilasasiakirja-asetuksen 4 §:n 3 momentti). Mielestäni myös naistentautien tietoihin liittyy usein samankaltainen arkaluonteisuus. Näiden tietojen käsittelyn tarvetta on siis harkittava erityisen huolellisesti.

Selvityksen antajat ovat perustelleet tietojen katselemista sillä, että tiedot ovat olleet tarpeen hyvän hoidon turvaamiseksi. Nähdäkseni lääkäri E on selvityksessään vakuuttavasti perustellut, miksi perehtyminen laajasti kantelijan tietoihin on ollut hänen tehtäviensä kannalta tarpeellista kantelijan tullessa osastolle - - -.

Sen sijaan pidän E:n tulovaiheessa tekemää kirjausta ongelmallisena. Kirjauksessa mainitut psykiatria- ja naistentauteihin liittyvät tiedot olivat noin kahdeksan vuotta vanhoja ja on ilmeistä, että ne ovat kantelijan kannalta erittäin arkaluonteisia. Kun kuitenkin otetaan huomioon, että tiedot on sittemmin kantelijan pyynnöstä poistettu, en katso aiheelliseksi käsitellä tätä kysymystä enempää.

Hoitajat ovat perustelleet tietojen katselua sillä, että he halusivat tutustua potilaaseen ja hoitaa häntä kokonaisvaltaisesti. Tästä sinänsä hyvästä tarkoituksesta näyttää kuitenkin seuraavan, että potilaan tietoja saisi aina katsella rajattomasti. Tämä ei vastaa korkeimman oikeuden linjauksista siitä, että tietojen katselussa on tapauskohtaisesti otettava huomioon potilaan oikeus yksityisyyteen. Selvityksen perusteella tällaista punnintaa työtehtäviin liittyvän tiedontarpeen ja potilaan yksityisyyden suojan välillä ei ole lainkaan suoritettu. Tältä osin menettelyssä on mielestäni ollut puutteita.

Olen kuitenkin ottanut huomioon, että korkeimman oikeuden edellä mainittu päätös on annettu 24.11.2014, eli tämän asian tapahtumien jälkeen. Selvityksen perusteella näyttää myös siltä, että hoitajien menettely on ollut sairaalan yleinen käytäntö, jonka sairaalan johto on hyväksynyt. Tämän vuoksi en katso aiheelliseksi arvostella ketään yksittäistä hoitajaa tai muuta työntekijää tai pyytää erikseen selvitystä niiltä ammattihenkilöiltä, joita ei ole kuultu.

Sen sijaan pyydän sairaanhoitopiiriä tarkastelemaan potilastietojen käsittelyä koskevia ohjeita tai käytänteitä siltä kannalta, voidaanko potilaan oikeus hyvään hoitoon ja yksityisyyteen voidaan sovittaa yhteen paremmin kuin tässä tapauksessa näyttää tapahtuneen. Pyydän sairaanhoitopiiriä ilmoittamaan minulle toimenpiteistään 28.2.2017 mennessä.

- - -

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3.2 esittämäni käsityksen sairaanhoitopiirin tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni. Pyydän sairaanhoitopiiriä ilmoittamaan minulle toimenpiteistään 28.2.2017 mennessä.